

Od povlačenja do eskalacije: Forenzičko-psihološki model promene rizika nakon mere zabrane približavanja i komunikacije sa oštećenim

Nataša Pavlović¹

Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Odsek za psihologiju,
Novi Sad, Srbija;^a Kriminalističko-policijski univerzitet, Departman
kriminalistike, Beograd, Srbija^b

Uvod. Mera zabrane približavanja i komunikacije sa oštećenim često se procenjuje kroz binarnu razliku između poštovanja i formalnog kršenja. Takav pristup može prevideti promenu taktike, prikriveno obilaženje zabrane i rane pokazatelje eskalacije. *Cilj.* Razviti konceptualni forenzičko-psihološki model za tumačenje ponašanja nakon izricanja mere i unapređenje institucionalnog prepoznavanja promene rizika. *Metod.* Rad predstavlja teorijsko-analitičku sintezu domaćeg normativnog okvira, istraživanja o zaštitnim nalogima i proganjanju, modela procene rizika i smernica za policijsko postupanje. *Rezultati.* Predlaže se kontinuum reakcija koji obuhvata povlačenje i stabilizaciju, formalnu usklađenost uz rezidualni rizik, adaptivno obilaženje mere, reaktivnu eskalaciju i fiksiranu visokorizičnu upornost. Kontinuum je povezan sa dve radne analitičke dimenzije: osetljivošću na institucionalne posledice i stepenom fiksacije, odnosno intenzitetom vezanosti za kontrolu. Kumulativna hronologija koristi se za razlikovanje stvarnog pada rizika od taktičkog prilagođavanja. *Zaključak.* Izricanje mere ne završava procenu rizika, već otvara novu fazu dinamičkog praćenja. Predloženi okvir nije validirani instrument i ne zamenjuje dokazivanje, već služi strukturisanju operativnih hipoteza i podršci policijskom, tužilačkom, sudskom i multidisciplinarnom odlučivanju.

Korespondencija: natasa.pavlovic197@gmail.com; Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Odsek za psihologiju, Dr Zorana Đinđića 2, 21102 Novi Sad, Srbija

¹ ORCID <https://orcid.org/0009-0006-5706-2650>.

^a Studentkinja doktorskih akademskih studija psihologije

^b Studentkinja specijalističkih akademskih studija kriminalistike

KLJUČNE REČI: zabrana približavanja / proganjanje / procena rizika / forenzička psihologija / osetljivost na institucionalne posledice / fiksacija / institucionalno odlučivanje

Uvod

Mera zabrane približavanja i komunikacije sa oštećenim ima jasnu zaštitnu logiku: država postavlja spoljašnju granicu pristupa i stvara osnov za brzu reakciju ukoliko se zabrana prekrši. Ipak, formalno izricanje mere ne odgovara automatski na pitanje da li je rizik smanjen. Učinilac može granicu prihvatiti, privremeno se povući, promeniti kanal pristupa, pokušati da meru zaobiđe ili reagovati eskalacijom. Zbog toga posle izricanja mere nije dovoljno pratiti samo prisustvo ili odsustvo formalnog kršenja; potrebno je pratiti smer, funkciju i dinamiku promene ponašanja.

U domaćem pravu mera je uređena članom 89a Krivičnog zakonika, koji omogućava zabranu približavanja, pristupa prostoru oko mesta stanovanja ili rada, daljeg uznemiravanja i komunikacije kada bi nastavak takvih radnji bio opasan po oštećenog (Krivični zakonik, 2005). Srodnu zaštitnu logiku imaju hitne mere prema Zakonu o sprečavanju nasilja u porodici (Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, 2016), dok krivično delo proganjanja iz člana 138a izričito prepoznaje uporno praćenje, približavanje i uspostavljanje kontakta neposredno, preko trećeg lica ili sredstava komunikacije. Domaća literatura je detaljno razmatrala pravnu prirodu, uslove izricanja i izvršenje mere (Đorđević, 2011; Jeličić, 2023), ali je manje razrađeno pitanje šta reakcija na meru govori o promeni rizika.

Empirijska literatura ne podržava jednostavan zaključak da su zaštitni nalozi ili potpuno delotvorni ili nedelotvorni. Sistematski pregled i meta-analiza ukazuju na prosečno smanjenje ponovnog nasilja, ali i na veliku varijabilnost nalaza u zavisnosti od izvora podataka, karakteristika slučaja i načina merenja kršenja (Cordier et al., 2021). Longitudinalni nalazi dodatno pokazuju da se efekat mere menja kroz vreme i da početni rizik i period praćenja utiču na procenu njene delotvornosti (Rovira et al., 2025). Takva varijabilnost upućuje na potrebu za diferencijalnim, a ne uniformnim tumačenjem ponašanja nakon izricanja mere.

Cilj rada je da predloži konceptualni forenzičko-psihološki model promene rizika nakon izricanja mere. Originalni doprinos ogleda se u povezivanju: (a) kontinuuma reakcija na institucionalnu granicu, (b) dve analitičke dimenzije – osetljivosti na institucionalne posledice i fiksacije,

odnosno intenziteta vezanosti za kontrolu, (c) kumulativnog evidentiranja ponašajnih indikatora i (d) policijskih, tužilačkih, sudskih, advokatskih i drugih profesionalnih implikacija. Model je teorijski i usmeren na stvaranje proverljivih hipoteza; nije dijagnostička klasifikacija, aktuarski instrument niti zamena za dokazivanje u konkretnom postupku.

Metodološki pristup i domet rada

Rad je koncipiran kao nesistematski teorijsko-analički pregled domaćeg normativnog okvira i relevantne domaće i međunarodne literature o zaštitnim nalogima, proganjanju, dinamičkoj proceni rizika i institucionalnom postupanju nakon izricanja mere. Izvori su birani prema neposrednoj relevantnosti za četiri problemske celine: delotvornost zaštitnih naloga, proganjanje i fiksacija, dinamička procena rizika i institucionalno postupanje nakon izricanja mere. Domaći propisi i pravna literatura korišćeni su za određenje normativnog okvira, dok su međunarodna istraživanja, instrumenti i službene smernice korišćeni za razvoj i proveru konceptualnih veza.

Cilj pregleda nije da proceni ukupnu veličinu efekta mere niti da tvrdi da predložene kategorije imaju utvrđenu prediktivnu vrednost. Njegov domet je uži: da iz postojeće literature izvede transparentan, praktično proverljiv okvir za praćenje promene ponašanja. Zbog toga su svi pojmovi u radu predstavljeni kao analitičke dimenzije i hipoteze koje zahtevaju empirijsku validaciju u domaćem institucionalnom kontekstu.

Mera kao institucionalna granica i izvor novih informacija

Pravna zabrana nije psihoterapijska intervencija niti sredstvo za neposredno zaključivanje o ličnosti. Ipak, ona menja ponašajni kontekst: ograničava pristup, prekida ili sužava dotadašnje kanale kontrole, uvodi mogućnost sankcije i potvrđuje da je konflikt postao predmet institucionalnog nadzora. Način na koji učinilac reaguje na tu promenu može pružiti nove informacije o prihvatanju granice, upornosti i potrebi za kontrolom, ali samo kada se zaključci zasnivaju na opažljivom ponašanju i više izvora podataka (Cordier et al., 2021; Logan & Walker, 2017; Rovira et al., 2025).

U ovom radu izraz „osetljivost na institucionalne posledice“ uvodi se kao radna analitička dimenzija, a ne kao etabrirani psihometrijski konstrukt. Njime se opisuje stepen u kojem mogućnost kazne, gubitka slobode,

reputacije, posla ili drugih posledica odvraća učinioca od daljeg ponašanja. Ovaj pojam ne podrazumeva promenu stavova ili motiva. Učinitelj može poštovati meru iz kalkulacije, ali je sa stanovišta zaštite žrtve važno da li je institucionalna granica zaista promenila njegovo ponašanje. Slab odvraćajući efekat institucionalnih posledica može se, nasuprot tome, ispoljiti kroz otvoreno testiranje granica, ponovljena kršenja ili nastavak ponašanja uprkos prethodnim upozorenjima i posledicama. Literatura o odvraćanju kod proganjanja ukazuje da efekat formalnih kriminalnopravnih posledica nije nužno uniforman i da motivacija i ukorenjenost ponašanja mogu ograničiti njihovo odvraćajuće dejstvo (Wheatley et al., 2023). Zbog toga se ovaj izraz ovde koristi kao radna analitička dimenzija opažljive reakcije na institucionalnu granicu, a ne kao novi psihometrijski konstrukt.

Druga dimenzija odnosi se na fiksaciju i intenzitet vezanosti za kontrolu. Literatura o proganjanju pokazuje da upornost nije jedinstven fenomen: ona može biti povezana sa odbacivanjem, doživljenom nepravdom, potragom za intimnošću, posesivnom kontrolom ili predatorskim ciljem (Mullen et al., 1999; Purcell et al., 2004). Procene Stalking Risk Profile i srodna istraživanja razlikuju rizike nasilja, upornosti i ponavljanja i naglašavaju da motivacija, istorija ponašanja i kontekst odnosa moraju biti posmatrani zajedno (MacKenzie et al., 2009; McEwan et al., 2017, 2018).

Mera zato može istovremeno biti zaštitna granica i izvor novih informacija. Povlačenje, prikriveno prilagođavanje, osvetničko ponašanje ili nagla eskalacija predstavljaju različite moguće obrasce reakcije. Njihovo tumačenje mora ostati zasnovano na opažljivom ponašanju i proverljivim činjenicama, a ne na pripisivanju dijagnoza ili pretpostavljenih unutrašnjih stanja (Logan & Walker, 2017; McEwan et al., 2017).

Od incidenta ka obrascu: Institucionalna prepoznatljivost promene rizika

Proganjanje i prinudna kontrola ne mogu se pouzdano razumeti kroz jedan izolovan događaj. Njihovo značenje proizlazi iz ponavljanja, trajanja, usmerenosti prema istoj osobi, funkcije ponašanja i posledica po njenu autonomiju i osećaj bezbednosti (Dutton & Goodman, 2005; Logan & Walker, 2017; Stark, 2007). Jedan poziv bez javljanja, lažni nalog, poruka preko poznanika ili pojavljivanje u javnom prostoru može imati benigno objašnjenje. Kada se takvi događaji nižu posle izricanja mere i

zadržavaju funkciju pristupa, nadzora ili zastrašivanja, njihovo zbirno značenje se menja.

Institucionalna prepoznatljivost promene rizika označava sposobnost sistema da rasute podatke pretvori u koherentan i proverljiv opis promene ponašanja. Prepoznatljivost ne znači automatsko pripisivanje krivice niti snižavanje dokaznog praga. Ona znači da policija, tužilaštvo, sud i druge službe mogu da odgovore na nekoliko praktičnih pitanja: šta se ponavlja, šta se promenilo nakon izricanja mere, koju funkciju nova ponašanja mogu imati, da li se pristup žrtvi prekida, širi ili prikriva i koji dodatni podaci su potrebni da bi se hipoteza proverila. Takvo povezivanje toka ponašanja, konteksta i kumulativnog efekta u skladu je sa savremenim pristupima proceni proganjanja i policijskim preporukama da se predmet ne posmatra kao niz nepovezanih incidenata (Erol, 2024; His Majesty's Inspectorate of Constabulary and Fire & Rescue Services et al., 2024; Logan & Walker, 2017).

Zbog toga treba razlikovati pravni prag za utvrđivanje kršenja mere od stručne potrebe za ponovnom procenom rizika. Dvosmislena radnja možda nije dovoljna za sankcionisanje, ali može biti dovoljno važna da se evidentira, poveže sa prethodnim događajima i pokrene ciljano prikupljanje podataka. Ovakva razlika štiti i žrtvu i pravnu sigurnost: sprečava da se slabi signali ignorišu, ali i da se oni tretiraju kao dokaz bez konteksta i potvrde (Erol, 2024; Logan & Walker, 2017).

Ponašanje žrtve takođe utiče na vidljivost obrasca. Odloženo prijavljivanje, povremeni odgovor učiniocu ili odustajanje od postupka ne moraju značiti odsustvo straha ili prinude. Mogu biti povezani sa pokušajem smirivanja, ekonomskom ili emocionalnom zavisnošću, brigom za decu, iscrpljenošću ili očekivanjem da institucije neće reagovati (Reyns & Englebrecht, 2014; Taylor-Dunn et al., 2021). Subjektivni strah ne zamenjuje dokaz, ali predstavlja relevantan podatak koji treba proveravati u odnosu na istoriju i ponašajni obrazac.

Kontinuum reakcija na meru

Umesto fiksni tipova učinilaca, predlaže se kontinuum trenutnih obrazaca reakcije na institucionalnu granicu. Ista osoba se tokom vremena može pomerati duž kontinuum, a prividno smirenje može biti stabilizacija, ali i kratkotrajna pauza. Kontinuum je zato namenjen dinamičkoj proceni i formulisanju operativnih hipoteza, ne etiketiranju ličnosti. Ovakvo oprezno

korišćenje tipologija i naglasak na promenljivim pokazateljima oslanjaju se na literaturu o heterogenosti motiva, upornosti i rizika kod proganjanja (McEwan et al., 2017; Mullen et al., 1999; Purcell et al., 2004).

Na jednom kraju nalazi se povlačenje i stabilizacija: direktni i indirektni kontakti prestaju, prostorna distanca se poštuje, nema pokušaja nadzora ni uključivanja posrednika. Sledeća zona je formalna usklađenost uz rezidualni rizik, kada nema jasnog kršenja, ali ostaju praćenje javnih objava, raspitivanje preko drugih ili izražena preokupacija žrtvom. Treću zonu čini adaptivno obilaženje: promena naloga, posredni kontakti, korišćenje dece, porodice, posla ili institucija kao kanala, odnosno ponašanja koja mogu ostati formalno dvosmislena kada se posmatraju izolovano (Logan & Walker, 2017; Purcell et al., 2004). Kontinuum i ključni ponašajni markeri pojedinih obrazaca sažeti su u Tabeli 1.

Četvrtu zonu predstavlja reaktivna eskalacija nakon gubitka pristupa ili kontrole. Ona može uključiti učestalije kontakte, pretnje, diskreditaciju, imovinsku štetu, intenziviranje pritiska ili prelazak sa digitalnog na fizičko približavanje. Na kraju kontinuumu nalazi se fiksirana visokorizična upornost, koju karakterišu rigidna upornost, višestruki kanali pristupa, planiranje, nadzor, ranije nasilje, pretnje teškim povređivanjem, dostupnost oružja ili suicidalne i homicidalne izjave. Ovi markeri ne proizvode automatski zaključak o budućem nasilju, ali opravdavaju hitnu, specijalizovanu ponovnu procenu rizika (Eke et al., 2011; McEwan et al., 2009).

Tabela 1

Kontinuum ponašajnih reakcija nakon izricanja mere

Obrazac reakcije	Ponašajni markeri	Implikacija za procenu i postupanje
Povlačenje i stabilizacija	Prestanak direktnog i indirektnog kontakta; poštovanje distance; bez novih kanala pristupa	Mogući stvarni pad rizika; potvrđivati stabilnost kroz vreme
Formalna usklađenost uz rezidualni rizik	Nema jasnog kršenja, ali ostaju preokupacija, praćenje javnih objava ili raspitivanje	Ne izjednačavati tišinu sa potpunim prestankom rizika; pratiti promenu kanala
Adaptivno obilaženje	Novi nalozi, posrednici, deca, posao ili institucije kao kanal; formalno dvosmislena ponašanja	Evidentirati funkcionalnu povezanost radnji i pokrenuti ciljanu proveru

Tabela 1*Nastavak tabele*

Obrazac reakcije	Ponašajni markeri	Implikacija za procenu i postupanje
Reaktivna eskalacija	Učestaliji kontakti, pretnje, diskreditacija, imovinska šteta, fizičko približavanje	Brza ponovna procena rizika i koordinacija zaštitnih i dokaznih radnji
Fiksirana visokorizična upornost	Višekanalna upornost, nadzor, planiranje, ranije nasilje, oružje, suicidalne ili homicidalne izjave	Hitna specijalizovana procena i intenzivno multidisciplinarno upravljanje rizikom

Napomena. Kontinuum opisuje promenljive obrasce ponašanja, a ne stabilne tipove ličnosti. Kategorije predstavljaju autorsku konceptualnu sintezu literature o proganjanju, upornosti i proceni rizika i zahtevaju procenu konkretnog konteksta (Logan & Walker, 2017; McEwan et al., 2009, 2017; Mullen et al., 1999; Purcell et al., 2004).

Dvodimenzionalni model: Osetljivost na institucionalne posledice i fiksacija

Kontinuum se u okviru predloženog modela može dodatno razmotriti ukrštanjem osetljivosti na institucionalne posledice i fiksacije, odnosno intenziteta vezanosti za kontrolu. Niska fiksacija uz visoku osetljivost na institucionalne posledice konceptualno je najbliža povlačenju i stabilizaciji. Visoka fiksacija uz očuvanu osetljivost na institucionalne posledice može biti kompatibilna sa formalnom usklađenošću uz zadržanu preokupaciju, dok niža osetljivost na institucionalne posledice može povećati značaj testiranja granica i adaptivnog obilaženja kao radnih hipoteza. Kombinacija niske osetljivosti na institucionalne posledice i visoke fiksacije u ovom okviru zahteva naročito opreznju proveru pokazatelja upornosti i eskalacije. Ove veze predstavljaju teorijsku sintezu, a ne empirijski utvrđene kombinacije sa unapred poznatom verovatnoćom ishoda (McEwan et al., 2009, 2017; Mullen et al., 1999; Wheatley et al., 2023). Ukrštanje ove dve dimenzije i praktična pitanja koja iz njihovih kombinacija proizlaze prikazani su u Tabeli 2.

Ovaj model ne tvrdi da se dve dimenzije mogu pouzdano proceniti jednim razgovorom ili jednim podatkom. Osetljivost na institucionalne posledice procenjuje se posredno, kroz istoriju reakcija na autoritet, prethodna kršenja, stvarne posledice i promenu ponašanja nakon

upozorenja. Fiksacija se procenjuje kroz trajanje, učestalost, broj kanala, intruzivnost, rigidnost cilja, jezik prava na pristup ili doživljene nepravde i teškoću preusmeravanja pažnje. Najveću vrednost ima konvergencija više izvora: službenih evidencija, komunikacija, iskaza, digitalnih tragova, procene žrtve i, kada je opravdano, specijalizovane psihološke ili psihijatrijske procene (Logan & Walker, 2017; MacKenzie et al., 2009; McEwan et al., 2017, 2018).

Tabela 2

Ukrštanje osetljivosti na institucionalne posledice i fiksacije

Kombinacija dimenzija	Mogući obrazac u okviru modela	Ključno pitanje za praksu
Visoka osetljivost na institucionalne posledice + niska fiksacija	Povlačenje i stabilizacija	Da li se poštovanje mere održava kroz vreme i bez posrednih kanala?
Visoka osetljivost na institucionalne posledice + visoka fiksacija	Formalna usklađenost uz latentnu preokupaciju	Da li je kontakt prestao ili je samo postao prikriveniji?
Niska osetljivost na institucionalne posledice + niža do umerena fiksacija	Testiranje granice i adaptivno obilaženje	Koje posledice su usledile i da li ponašanje menja kanal?
Niska osetljivost na institucionalne posledice + visoka fiksacija	Otvoreno kršenje, upornost ili eskalacija	Da li postoje markeri neposredne opasnosti i potreba za hitnim upravljanjem rizikom?

Napomena. Osetljivost na institucionalne posledice i fiksacija su radne analitičke dimenzije. Matrica predstavlja autorsku sintezu literature o upornosti, motivaciji i proceni rizika kod proganjanja; nije validirani instrument niti predviđa ishod u pojedinačnom slučaju (MacKenzie et al., 2009; McEwan et al., 2009, 2017, 2018).

Prednost dvodimenzionalnog pristupa je njegova simetričnost. Model može ukazati na rast rizika, ali i dokumentovati stabilno povlačenje. Time je koristan i za zaštitu žrtava i za sprečavanje preteranog tumačenja ponašanja lica kome je mera izrečena.

Kumulativni indikatori i prag za ponovnu procenu rizika

Kumulativno evidentiranje treba da obuhvati direktne, indirektne, digitalne, prostorne i institucionalne kanale. Posebno su relevantni

promena učestalosti i intenziteta, širenje broja kanala, uključivanje posrednika, prelazak sa udaljenog na fizičko približavanje, nadzor rutine, diskreditacija žrtve i aktiviranje institucija radi održavanja pritiska. Nije cilj da se svaki signal proglasi kršenjem, već da se vidi da li više radnji obavlja istu funkciju i zajedno čini prepoznatljiv tok ponašanja (Erol, 2024; His Majesty's Inspectorate of Constabulary and Fire & Rescue Services et al., 2024; Logan & Walker, 2017).

Prag za ponovnu procenu rizika treba vezati za promenu obrasca, a ne samo za jedan dramatičan događaj. Ponovnu procenu mogu opravdati: ponavljanje prethodno evidentiranih radnji u kraćem intervalu; prelazak na novi kanal nakon blokiranja starog; uključivanje dece ili trećih lica; porast prostorne blizine; pojava pretnji, uništavanja stvari ili oružja; pogoršanje mentalnog stanja; izražene ideje osвете; kao i nagla promena iz intenzivne aktivnosti u tišinu kada prethodni podaci ukazuju na planiranje. Procena mora uzeti u obzir i početni rizik, jer ista promena nema jednako značenje u svim slučajevima (Eke et al., 2011; Erol, 2024; McEwan et al., 2009, 2017).

Zaštitni nalozi mogu smanjiti ponavljanje nasilja, ali je njihova delotvornost heterogena, a policijski i izveštaji žrtava često daju različitu sliku kršenja (Benitez et al., 2010; Cordier et al., 2021). Zbog toga odsustvo registrovanog događaja treba tumačiti oprezno. Ono može označavati stvarni pad rizika, ali i slabiju prijavljivost, promenu taktike ili nedovoljno povezivanje podataka između službi. Najopasniji ishod incidentnog pristupa nije samo propušteno kršenje, već lažno umirujući institucionalni zaključak da je rizik prestao zato što nema jednog jasno dokazivog događaja.

Kumulativna hronologija treba da beleži datum, kanal, sadržaj, kontekst, moguću funkciju, reakciju žrtve, dostupne potvrde i vezu sa ranijim ponašanjem. Funkcija nije da zameni službenu kvalifikaciju, već da sačuva kontinuitet predmeta kako svaki novi događaj ne bi bio tretiran kao nova nula. Naglasak na toku ponašanja, dokumentovanju i kontekstu prisutan je i u savremenim okvirima procene i policijskog postupanja kod proganjanja (Erol, 2024; His Majesty's Inspectorate of Constabulary and Fire & Rescue Services et al., 2024; Logan & Walker, 2017).

Implikacije za policijski i operativni kontekst

Za policiju je centralno pitanje kako fragmentisane informacije prevesti u proverljivu operativnu hipotezu. U praksi se mogu pojaviti nizovi

zabrinjavajućih podataka od kojih nijedan, posmatran izdvojeno, ne pruža potpunu sliku: ponovljene prijave, promena naloga, posredni kontakti ili prostorna pojavljivanja. Model predlaže da se takvi podaci organizuju prema vremenu, kanalu, mogućoj funkciji i smeru promene. Time se ne spušta prag za procesno postupanje, već se preciznije određuje šta treba proveriti i kojim redosledom, što je u skladu sa preporukama da se kod proganjanja procenjuju obrazac, kontekst i kumulativni tok ponašanja (Erol, 2024; His Majesty's Inspectorate of Constabulary and Fire & Rescue Services et al., 2024; Logan & Walker, 2017).

Prva implikacija je jedinstvena hronologija povezana sa istim učiniocem, žrtvom i merom. Druga je beleženje taktičke promene: prelaska sa direktnog na indirektni kontakt, sa jednog naloga na više njih ili sa komunikacije na prostorni nadzor. Treća je unapred definisan prag za ponovnu procenu, koji se aktivira kumulacijom i promenom obrasca. Četvrta je ciljano prikupljanje potvrđujućih tragova - podataka o komunikacijama, snimaka, svedočenja posrednika, evidencija dolazaka, digitalnih tragova i drugih izvora dopuštenih zakonom. Ovakva logika povezuje analizu obrasca sa obavezom policije da otkriva i obezbeđuje tragove i prikuplja obaveštenja relevantna za dalji postupak (Erol, 2024; His Majesty's Inspectorate of Constabulary and Fire & Rescue Services et al., 2024; Zakonik o krivičnom postupku, 2011).

Operativna prepoznatljivost je posebno važna za planiranje zaštite. Ukoliko ponašanje pokazuje povlačenje, resursi se mogu prilagoditi stabilizaciji. Ukoliko se uočavaju obilaženje mere ili eskalacija, potrebno je razmotriti brže povezivanje policije, tužilaštva i drugih službi, proveru dostupnosti oružja, bezbednosno planiranje sa žrtvom i, kada je opravdano, specijalizovanu procenu. Zvanični policijski i inspekcijски izveštaji, uključujući pregled College of Policing i zajednički izveštaj His Majesty's Inspectorate of Constabulary and Fire & Rescue Services, College of Policing i Independent Office for Police Conduct, naglašavaju značaj prepoznavanja obrasca, promene ponašanja kroz vreme i indikatora ozbiljne štete, umesto procene svakog događaja kao izolovane epizode (Erol, 2024; His Majesty's Inspectorate of Constabulary and Fire & Rescue Services et al., 2024).

Policijska beleška treba jasno da razdvoji činjenice, izvor informacije i analitičku hipotezu. Takva struktura smanjuje rizik da interpretacija bude predstavljena kao dokaz, ali istovremeno omogućava da tužilac vidi zbog čega niz događaja zahteva dalje proveravanje. Ovakvo razdvajanje je

saglasno procesnoj ulozi policije u prikupljanju obaveštenja, tragova i drugog materijala koji može biti od značaja za vođenje krivičnog postupka (Zakonik o krivičnom postupku, 2011).

Implikacije za pravosudni kontekst

Za tužilaštvo, korist modela je u organizovanju podataka koji su pojedinačno slabi, ali mogu biti funkcionalno povezani. Kumulativna analiza može pomoći u formulisanju pitanja: da li postoji kontinuitet pristupa, da li se menja taktika nakon izricanja mere, koje radnje imaju potvrdu i koji dokazi nedostaju. Model ne može sam da utvrdi osnov sumnje niti da zameni pravnu kvalifikaciju, ali može pomoći u strukturisanju informacija relevantnih za odluku o tome koje dokazne i zaštitne radnje treba razmotriti (Jeličić, 2023; Zakonik o krivičnom postupku, 2011).

Za sud, relevantna je razlika između formalne usklađenosti i stvarne promene rizika. Više zakonitih ili dvosmislenih ponašanja ne postaje automatski nezakonito samo zato što su kumulirana. Ipak, član 89a Krivičnog zakonika dopušta da se mera ukine pre isteka vremena za koje je određena ako prestanu razlozi zbog kojih je određena; u tom kontekstu ponašanje nakon njenog izricanja može predstavljati jedan od podataka relevantnih za procenu da li su ti razlozi i dalje prisutni. Takav podatak mora se razmatrati zajedno sa prirodom prethodnog dela, istorijom odnosa, nasiljem, pretnjama, strahom oštećenog i drugim okolnostima konkretnog slučaja (Đorđević, 2011; Jeličić, 2023; Krivični zakonik, 2005).

Punomoćnicima oštećenih okvir može pomoći da pregledno predstave kontinuitet ponašanja i objasne zašto odsustvo jednog dramatičnog incidenta ne mora značiti odsustvo rizika. Braniocima može biti jednako koristan za dokumentovanje doslednog povlačenja, odsustva novih kanala pristupa i drugih pokazatelja stabilizacije, kao i za osporavanje tumačenja koja nisu zasnovana na proverljivim činjenicama. Model, dakle, nije usmeren protiv lica kome je mera izrečena, već protiv fragmentisane, selektivne i pristrasne procene; njegova upotreba mora ostati podređena procesnim pravima stranaka i dokaznim pravilima (Zakonik o krivičnom postupku, 2011).

Pravosudna primena mora posebno voditi računa o načelu zakonitosti, pretpostavci nevinosti i pravilima dokazivanja. Psihološka objašnjenja treba koristiti kao hipoteze koje usmeravaju proveru, a ne kao zamenu za

činjenice. Time se čuva dokazni standard, dok se istovremeno smanjuje rizik da se kumulativni obrazac previdi (Zakonik o krivičnom postupku, 2011).

Implikacije za druge stručnjake i međuinstitucionalnu saradnju

U predmetima u kojima su, u skladu sa svojom nadležnošću, uključeni centri za socijalni rad i službe podrške žrtvama, okvir može pomoći u bezbednosnom planiranju i praćenju promene rizika između formalnih događaja. Informacije o strahu, promenama rutine, uključivanju dece, ekonomskoj zavisnosti i posledicama kontakta mogu dopuniti policijske podatke, uz poštovanje pravila poverljivosti i razmene informacija. Zakon o sprečavanju nasilja u porodici izričito predviđa koordinisano postupanje, procenu rizika, individualni plan zaštite i podrške i praćenje njegove delotvornosti u predmetima obuhvaćenim tim zakonom (Logan & Walker, 2017; Taylor-Dunn et al., 2021; Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, 2016).

Forenzički psiholozi i psihijatri mogu doprineti kada postoje indikacije ozbiljne fiksacije, poremećaja mentalnog stanja, izražene osvetoljubivosti, suicidalnosti ili drugih faktora koji zahtevaju specijalizovanu procenu. Njihov zadatak nije da na osnovu tipologije predvide pojedinačni događaj, već da, u okviru svojih stručnih kompetencija i raspoloživih podataka, procene relevantne funkcije ponašanja, mentalno stanje i faktore važne za upravljanje rizikom (Eke et al., 2011; MacKenzie et al., 2009; McEwan et al., 2017, 2018).

Multidisciplinarna saradnja ima najveću vrednost kada se razmenjuju strukturisani i za konkretan predmet relevantni podaci. Zajednička vremenska linija, jasno označeni izvori i razdvajanje činjenica od hipoteza mogu smanjiti fragmentisano tumačenje istih događaja. U predmetima obuhvaćenim Zakonom o sprečavanju nasilja u porodici, koordinacija policije, javnog tužilaštva i centra za socijalni rad institucionalizovana je kroz grupu za koordinaciju i saradnju i individualni plan zaštite i podrške, uz zakonska pravila o evidencijama i pristupu podacima (Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, 2016). Moguće primene modela prema profesionalnoj ulozi, uz ključna ograničenja za svaku od njih, sažete su u Tabeli 3.

Tabela 3*Praktična primena modela prema profesionalnoj ulozi*

Profesionalna uloga	Moguća primena	Ključno ograničenje
Policija	Jedinstvena hronologija, praćenje promene kanala, prag za ponovnu procenu, operativne hipoteze	Analitičku hipotezu jasno odvojiti od utvrđenih činjenica
Tužilaštvo	Strukturisanje kumulativnog obrasca i usmeravanje daljeg prikupljanja dokaza	Model ne utvrđuje osnov sumnje niti pravnu kvalifikaciju
Sud	Kontekstualno razmatranje ponašanja posle mere pri proceni da li su prestali razlozi za njenu dalju primenu	Ne pretvarati dvosmislene radnje u dokaz bez potvrde
Advokati	Pregledno predstavljanje kontinuiteta ili dokumentovanje stvarne stabilizacije	Izbegavati selektivno izdvajanje samo potvrđujućih podataka
Centri i službe podrške	Bezbednosno planiranje, praćenje straha i promena rutine, koordinacija zaštite	Zaštititi poverljivost i smanjiti sekundarnu viktimizaciju
Forenzički psiholozi / psihijatri	Procena fiksacije, mentalnog stanja, responsivnosti i uslova upravljanja rizikom	Ne dijagnostikovati ili predviđati samo na osnovu tipologije

Napomena. Prikazane primene imaju orijentacioni karakter i predstavljaju autorsku operacionalizaciju nalaza iz literature i normativnog okvira. Moraju biti usklađene sa nadležnostima, pravilima dokazivanja, zaštitom podataka i okolnostima konkretnog slučaja (Erol, 2024; His Majesty's Inspectorate of Constabulary and Fire & Rescue Services et al., 2024; Krivični zakonik, 2005; Logan & Walker, 2017; Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, 2016; Zakonik o krivičnom postupku, 2011).

Ograničenja rada

Predloženi okvir ima nekoliko ograničenja. Prvo, rad je zasnovan na nesistematskom teorijsko-analitičkom pregledu; nije primenjena unapred definisana strategija pretrage, formalni kriterijumi uključivanja i isključivanja niti procena kvaliteta svih dostupnih studija, pa pregled ne treba tumačiti kao iscrpnu sistematsku sintezu dokaza. Drugo, osetljivost na institucionalne posledice i fiksacija nisu u ovom radu operaciona-

lizovane kao validirane skale. Treće, veliki deo empirijske literature potiče iz drugih pravnih sistema, pa se nalazi ne mogu neposredno preneti na praksu u Srbiji. Četvrto, kumulativno tumačenje nosi rizik lažno pozitivnih zaključaka, naročito kada su podaci nepotpuni, konflikt visok, a ponašanja višeznačna. Peto, institucionalna evidencija može odražavati selektivno prijavljivanje i neujednačenu praksu službi.

Pravci budućih istraživanja

Najneposredniji sledeći korak bila bi empirijska provera modela na postojećim bazama ili sistematizovanim skupovima realnih policijskih i sudskih predmeta u domaćem kontekstu. Retrospektivno-longitudinalni dizajn omogućio bi rekonstrukciju ponašanja pre i nakon izricanja mere i kodiranje povlačenja i stabilizacije, nastavka ponašanja, promene kanala pristupa, posrednog kontakta, obilaženja mere, formalnog kršenja i eskalacije. Pokazatelji „osetljivosti na institucionalne posledice“ i fiksacije morali bi unapred biti operacionalizovani na osnovu opažljivih podataka dostupnih u spisima, uz kodiranje nezavisno od kasnijeg ishoda kada god je to moguće. Time bi se moglo ispitati da li obrazac reakcije nakon izricanja mere razlikuje slučajeve stabilizacije od slučajeva upornosti, adaptivnog obilaženja ili eskalacije, kao i da li kumulativna hronologija pruža dodatnu informaciju u odnosu na procenu zasnovanu na izolovanom događaju ili početnom stanju slučaja.

U zavisnosti od kvaliteta i vremenske strukture podataka, dodatno bi se moglo analizirati vreme do ponovnog kontakta, kršenja mere ili drugog relevantnog događaja, kao i pouzdanost kodiranja između nezavisnih procenjivača. Takva retrospektivna provera predstavljala bi inicijalni korak ka empirijskoj validaciji modela u realnim institucionalnim uslovima i osnovu za kasniju replikaciju u različitim pravnim i institucionalnim kontekstima.

Komplementarni pravci validacije mogu obuhvatiti eksperimentalne studije sa vinjetama, kojima bi se ispitalo da li stručnjaci drugačije procenjuju isti događaj kada vide izolovani incident u odnosu na kumulativnu hronologiju, kao i prospektivno longitudinalno praćenje slučajeva od trenutka izricanja mere. Prospektivni dizajn omogućio bi direktniju proveru da li rani obrasci reakcije na institucionalnu granicu nose dodatnu informaciju o kasnijoj stabilizaciji, upornosti, kršenju ili eskalaciji. Sadržinska validnost kategorija može se dodatno proveriti Delphi postupkom sa stručnjacima iz policije, tužilaštva, sudstva,

advokature, viktimologije i forenzičke psihologije. Tek nakon provere pouzdanosti među procenjivačima i prediktivne validnosti bilo bi opravdano razmatrati formalizovanje modela u strukturisani instrument; zahtev za proverom pouzdanosti i prediktivne validnosti u skladu je sa načinom na koji su validirani postojeći strukturisani pristupi proceni rizika kod proganjanja (McEwan et al., 2018).

Posebno je važno testirati simetričnost modela: da li podjednako dobro prepoznaje stabilizaciju i eskalaciju. Instrument koji samo povećava procenu rizika, a ne registruje stvarno povlačenje, bio bi podložan pristrasnosti i ograničene praktične vrednosti.

Zaključak

Mera zabrane približavanja i komunikacije sa oštećenim ne treba da se posmatra samo kao završena pravna odluka. Ona menja uslove pristupa i kontrole i time otvara novu fazu posmatranja ponašanja. Kod nekih učinilaca sledi povlačenje, kod drugih formalna usklađenost uz rezidualni rizik, kod trećih obilaženje zabrane, a kod manjeg dela reaktivna eskalacija ili fiksirana visokorizična upornost.

Originalni doprinos rada jeste povezivanje kontinuuma reakcija sa osetljivošću na institucionalne posledice, fiksacijom i kumulativnim institucionalnim prepoznavanjem promene rizika. Najvažnija praktična poruka je dvostruka: odsustvo neposrednog kršenja ne treba automatski izjednačiti sa smanjenjem rizika, ali se ni dvosmislene radnje ne smeju pretvarati u dokaz bez konteksta i potvrde. Potrebno je dokumentovati smer promene, proveravati alternativna objašnjenja i razlikovati pravni prag za sankcionisanje od praga za ponovnu procenu i zaštitno postupanje.

Način na koji učinilac reaguje na institucionalnu granicu može pružiti dodatne informacije o prihvatanju granice, potrebi za kontrolom, upornosti i mogućoj promeni rizika. Takva reakcija sama po sebi nije dokaz niti je treba tumačiti izdvojeno. Njeno značenje može se procenjivati tek u vezi sa tokom prethodnih događaja, drugim raspoloživim podacima i okolnostima konkretnog slučaja. U tom širem kontekstu, ponašanje nakon izricanja mere može biti dodatni izvor informacija pri proceni da li se rizik smanjuje, ostaje stabilan ili dobija novi oblik.

Sukob interesa

Ne postoji finansijski niti drugi relevantan sukob interesa.

Finansiranje

Rad nije nastao u okviru posebno finansiranog projekta.

Literatura

- Benitez, C. T., McNiel, D. E., & Binder, R. L. (2010). Do protection orders protect? *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 38(3), 376–385.
- Cordier, R., Chung, D., Wilkes-Gillan, S., & Speyer, R. (2021). The effectiveness of protection orders in reducing recidivism in domestic violence: A systematic review and meta-analysis. *Trauma, Violence, & Abuse*, 22(4), 804–828. <https://doi.org/10.1177/1524838019882361>
- Dutton, M. A., & Goodman, L. A. (2005). Coercion in intimate partner violence: Toward a new conceptualization. *Sex Roles*, 52(11–12), 743–756. <https://doi.org/10.1007/s11199-005-4196-6>
- Đorđević, Đ. (2011). Zabrana približavanja i komunikacije sa oštećenim. *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, 49(2–3), 431–442.
- Eke, A. W., Hilton, N. Z., Meloy, J. R., Mohandie, K., & Williams, J. (2011). Predictors of recidivism by stalkers: A nine-year follow-up of police contacts. *Behavioral Sciences & the Law*, 29(2), 271–283. <https://doi.org/10.1002/bsl.975>
- Erol, R. (2024). *Stalking and serious harm or homicide: Rapid evidence review to support the investigation into the super-complaint on the police response to stalking*. College of Policing. <https://assets.college.police.uk/s3fs-public/2024-09/Stalking-and-serious-harm-or-homicide-REA.pdf>
- His Majesty's Inspectorate of Constabulary and Fire & Rescue Services, College of Policing, & Independent Office for Police Conduct. (2024). *The police response to stalking*. <https://hmicfrs.justiceinspectorates.gov.uk/publication-html/police-response-to-stalking/>
- Jeličić, M. (2023). Sporna pitanja u primeni procesne i zaštitne mere zabrana pristupa oštećenom, objektu ili mestu izvršenja prekršaja. *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, 61(2), 91–108. <https://doi.org/10.47152/rkkp.61.2.5>
- Krivični zakonik, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 85/2005, 88/2005 – ispr., 107/2005 – ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019, 94/2024 i 63/2026. (2005).
- Logan, T. K., & Walker, R. (2017). Stalking: A multidimensional framework for assessment and safety planning. *Trauma, Violence, & Abuse*, 18(2), 200–222. <https://doi.org/10.1177/1524838015603210>

- MacKenzie, R. D., McEwan, T. E., Pathé, M. T., James, D. V., Ogloff, J. R., & Mullen, P. E. (2009). *Stalking risk profile: Guidelines for the assessment and management of stalkers*. Monash University.
- McEwan, T. E., Daffern, M., MacKenzie, R. D., & Ogloff, J. R. P. (2017). Risk factors for stalking violence, persistence, and recurrence. *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 28(1), 38–56. <https://doi.org/10.1080/14789949.2016.1247188>
- McEwan, T. E., Mullen, P. E., & MacKenzie, R. D. (2009). A study of the predictors of persistence in stalking situations. *Law and Human Behavior*, 33(2), 149–158. <https://doi.org/10.1007/s10979-008-9141-0>
- McEwan, T. E., Shea, D. E., Daffern, M., MacKenzie, R. D., Ogloff, J. R. P., & Mullen, P. E. (2018). The reliability and predictive validity of the Stalking Risk Profile. *Assessment*, 25(2), 259–276. <https://doi.org/10.1177/1073191116653470>
- Mullen, P. E., Pathé, M., Purcell, R., & Stuart, G. W. (1999). Study of stalkers. *American Journal of Psychiatry*, 156(8), 1244–1249. <https://doi.org/10.1176/ajp.156.8.1244>
- Purcell, R., Pathé, M., & Mullen, P. E. (2004). When do repeated intrusions become stalking? *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 15(4), 571–583. <https://doi.org/10.1080/14789940412331313368>
- Reyns, B. W., & Englebrecht, C. M. (2014). Informal and formal help-seeking decisions of stalking victims in the United States. *Criminal Justice and Behavior*, 41(10), 1178–1194. <https://doi.org/10.1177/0093854814541441>
- Rovira, M., Rodriguez Menes, J., & Palomo Lario, C. (2025). ‘As time goes by’: The effectiveness of protection orders in reducing intimate partner violence recidivism. *Journal of Developmental and Life-Course Criminology*, 11, 367–387. <https://doi.org/10.1007/s40865-025-00275-8>
- Stark, E. (2007). *Coercive control: The entrapment of women in personal life*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780195154276.001.0001>
- Taylor-Dunn, H., Bowen, E., & Gilchrist, E. A. (2021). Reporting harassment and stalking to the police: A qualitative study of victims’ experiences. *Journal of Interpersonal Violence*, 36(11–12), NP5965–NP5992. <https://doi.org/10.1177/0886260518811423>
- Wheatley, R., Henley, S., & Farnham, F. (2023). Stalking: Issues of deterrence “When I was stalking, I was so dedicated to it. Nothing would stop me. It was my focus.” *Journal of Criminal Psychology*, 13(2), 136–153. <https://doi.org/10.1108/JCP-07-2021-0027>
- Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 94/2016 i 10/2023 – dr. zakon. (2016).
- Zakonik o krivičnom postupku, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – odluka US i 62/2021 – odluka US. (2011).

From Withdrawal to Escalation: A Forensic-Psychological Model of Risk Change Following a No-Contact and Proximity Order*

Nataša Pavlović

University of Novi Sad, Faculty of Philosophy, Department of Psychology, Novi Sad, Serbia; University of Criminal Investigation and Police Studies, Department of Criminalistics, Belgrade, Serbia

Introduction. No-contact and proximity orders are often evaluated through a binary distinction between compliance and formal breach. This approach may overlook tactical change, covert circumvention, and early indicators of escalation. *Objective.* To develop a conceptual forensic-psychological model for interpreting behaviour after an order has been imposed and for improving institutional recognition of risk change. *Method.* The paper provides a theoretical-analytical synthesis of the Serbian legal framework, research on protection orders and stalking, risk-assessment models, and police guidance. *Results.* A continuum of responses is proposed, encompassing withdrawal and stabilisation, formal compliance with residual risk, adaptive circumvention, reactive escalation, and fixed high-risk persistence. The continuum is linked to two working analytical dimensions: responsiveness to institutional consequences and the degree of fixation or need to maintain control. A cumulative chronology is used to distinguish genuine risk reduction from tactical adaptation. *Conclusion.* Imposing the order does not end risk assessment; it initiates a new phase of dynamic monitoring. The proposed framework is not a validated instrument and does not replace legal proof. It is intended to structure operational hypotheses and support police, prosecutorial, judicial, and multidisciplinary decision-making.

KEYWORDS: no-contact order / stalking / risk assessment / forensic psychology / institutional consequences / fixation / institutional decision-making

PRIMLJENO: 18. 8. 2026.

REVIDIRANO: 24. 9. 2026.

PRIHVACENO: 25. 9. 2026.

* Predloženo citiranje: Pavlović, N. (2026). Od povlačenja do eskalacije: Forenzičko-psihološki model promene rizika nakon mere zabrane približavanja i komunikacije sa oštećenim. *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, 45(2), pp–pp. <https://doi.org/10.47152/ziksi2026024>

©2026 by authors. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0).